

In dit nummer:

- Excellentie in het onderwijs
- Het blijft zomeren
- Betere scores door onderwijsinspectie
- Arbeidsmarktmobiliteit
- Recente publicaties
- Meer welvaart door interne markt EU

CPB Nieuwsbrief 2007 juni

Kwartaaluitgave van het Centraal Planbureau

2

U mag kiezen

Debby Lanser

Blijven investeren in kennis is essentieel voor Nederland. Maar waarin? CPB-onderzoek zoals Kansrijk kennisbeleid kan helpen om tot keuzes te komen, maar biedt geen kant-en-klaar recept. Net gepubliceerd onderzoek benadrukt het belang van excellentie in het onderwijs voor de productiviteit. Maar hoe bereik je dat? Meer inzicht leidt nog vooral tot nieuwe vragen.

Stelt u zich voor, u mag 2 miljard euro vrij besteden aan nieuw onderwijsbeleid. Op één voorwaarde: het beleid moet zoveel mogelijk bijdragen aan een verhoging van de arbeidsproductiviteit. Geen probleem toch? Het rendement op onderwijs is hoog. Empirisch onderzoek laat zien dat een stijging van het gemiddelde opleidingsniveau met 1 jaar kan leiden tot 8% meer productie. Ressteert de vraag welke beleidsmaatregelen u gaat treffen. Kiest u voor klassenverkleining, het verhogen van lerarensalarissen, subsidies voor excellente leerlingen (of juist voor potentiële drop-outs), een strenger toezicht op scholen of een combinatie van deze maatregelen? Ineens blijkt de vraagstelling een stuk lastiger.

De effecten van onderwijsbeleid op menselijk kapitaal en productiviteit zijn moeilijk te meten. Een belangrijk knelpunt ligt in het vaststellen van een causale relatie tussen beleidswijzigingen en een waargenomen verhoging van het menselijk kapitaal. Leren kinderen echt meer in kleine klassen of zitten de betere leerlingen in kleine

klassen omdat hun ouders heel bewust een school kiezen? Gelukkig bieden zogeheten natuurlijke experimenten steeds meer handvaten om causaliteit vast te stellen en beleidseffecten te meten. Dergelijk empirisch onderzoek is een eerste stap naar de kwantificering van de macro-economische effecten van onderwijsbeleid.

Toch zijn we er nog niet. Naast het verkrijgen van inzicht in de mechanismen waarlangs onderwijsbeleid doorwerkt naar productiviteit en de macro-economie verdient een drietal aspecten de aandacht.

Om te beginnen manifesteren de effecten van onderwijsbeleid zich pas op de lange termijn. Een investering in voorschoolse educatie betaalt zich op zijn vroegst over 20 jaar uit. Hoe kunnen we de lange-termijnbaten meewegen in de analyse van de verkiezingsprogramma's die zich richten op een kabinetsperiode van vier jaar? Ten tweede, de empirie laat zien dat onder gegeven omstandigheden met een gegeven inzet van middelen een bepaald resultaat wordt bereikt. Echter, levert een drie keer zo hoge inzet een drie keer zo groot effect? En mag je bij invoering in een ander land vergelijkbare effecten voor Nederland verwachten?

Tot slot: hoe werken verschillende beleidsmaatregelen en instituties op elkaar in? Bevordert de beschikbaarheid van een goed opgeleide beroepsbevolking bijvoorbeeld dat bedrijven meer investeren in R&D? En zo ja, kan het gelijktijdig stimuleren van investeringen in menselijk kapitaal en in R&D resulteren in een versterkt effect?

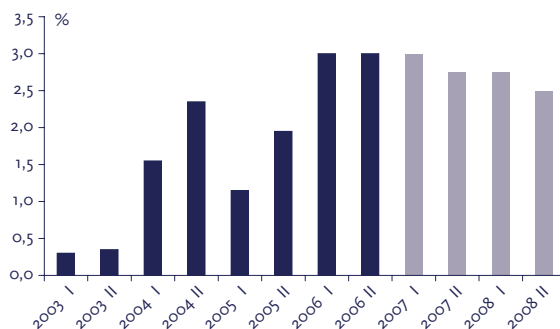
Er liggen nog vragen genoeg. Denkt u gerust nog eens na over uw keuze, dan werken wij aan een evenwichtige analyse. □

Debby Lanser, programmaleider Productiviteit

Korte-termijnraming juni 2007

- Voor zowel 2007 als 2008 wordt een robuuste en stabiele economische groei geraamd van 2,75%.
- De binnenlandse bestedingen (consumptie, investeringen en overheidsuitgaven) en de uitvoer dragen beide circa de helft bij aan de economische groei in 2007 en 2008.
- De spanning op de arbeidsmarkt loopt op. De werkloosheid daalt gestaag en komt in 2008 naar verwachting uit op 4¼%.
- De contractloonstijging versnelt naar 3,25% in 2008. De inflatie kruipt langzaam op tot 2% in 2008.
- De overheidsbegroting (EMU-saldo) vertoont in 2007 een tekort (– ¾% BBP) en in 2008 een klein overschot (¼% BBP).

Economische groei in Nederland, 2003-2008 ^{a)}

^{a)} Groei BBP-volume t.o.v. overeenkomstige periode in voorafgaand jaar, werkdagen gecorrigeerd.

Zie verder de *Economierapportage* op pag. 4

Excellentie in het onderwijs is niet alleen goed voor toppers zelf

Een goed geschoolde beroepsbevolking is van groot belang voor de Nederlandse economie, dat staat buiten kijf. Minder duidelijk is echter waar we het meeste baat bij hebben: een brede basis van kennis en vaardigheden of juist toppers die ook internationaal glansrijk kunnen concurreren. Een brede basis van goed opgeleide werknemers maakt het mogelijk om nieuwe technologische ontwikkelingen snel over te nemen. Toppers kunnen daarentegen belangrijk zijn voor innovatie door het bedenken van nieuwe technieken en toepassingen. In de zojuist verschenen studie 'Excellence for productivity' heeft het CPB het belang van toppers versus een brede basis onderzocht.

Recente economische studies benadrukken het belang van hoge niveaus van kennis en vaardigheden voor de groei van de productiviteit. Er zijn aanwijzingen dat een toename van het aandeel hoger opgeleiden ook bijdraagt aan de productiviteit van anderen. Het sociale rendement van hoger onderwijs lijkt groter te zijn dan het private rendement. De hoge niveaus van kennis en vaardigheden blijken vooral belangrijk te zijn in hoogproductieve landen zoals Nederland. Naarmate landen dichterbij de zogenoemde 'technology frontier' opereren valt er minder te imiteren van andere landen en wordt innovatie belangrijker voor de groei van de productiviteit.

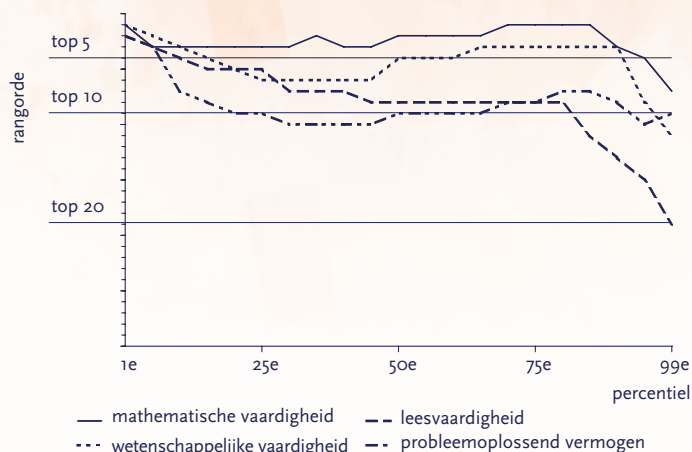
De centrale vraag in de CPB-studie is: waar staat Nederland wat betreft de verdeling van kennis en vaardigheden? Is Nederland relatief sterk aan de onderkant van deze verdeling of juist aan de

bovenkant? Dit is onderzocht door resultaten op drie internationaal vergelijkbare toetsen (PISA, TIMSS en IALS) te analyseren. Deze toetsen meten vaardigheden, zoals wiskunde en taal, in verschillende landen op dezelfde manier. PISA en TIMSS vinden plaats in het voortgezet onderwijs, de doelgroep van IALS bestaat uit 16- tot 65-jarigen. In het onderzoek is gekeken naar de Nederlandse positie ten opzichte van andere welvarende landen over de gehele verdeling van kennis en vaardigheden. Bijvoorbeeld: hoe hoog scoren de zwakste (of de beste) Nederlandse leerlingen vergeleken met de zwakste (beste) leerlingen in andere landen?

Het onderzoek laat zien dat Nederland gemiddeld hoog scoort op alle toetsen. Dit is het gevolg van de goede prestaties aan de linkerkant van de verdeling. Zwakke leerlingen in Nederland behoren tot de wereldtop, vergeleken met zwakke leerlingen elders. Aan de linkerkant scoort Nederland steeds in de top 10 maar meestal in de top 5. Als we vervolgens opschuiven naar de rechterkant van de verdeling, zakt Nederland in de internationale rangorde. Het beste kwart van de Nederlandse leerlingen (vanaf het 75ste percentiel) behoort bij sommige toetsen niet meer tot de top 10 van de wereld. Nederland zakt nog verder af als we doorschuiven naar de beste vijf procent van de leerlingen. Voor bijna alle toetsen behoort Nederland dan niet tot de beste tien. De beste één procent van de Nederlandse leerlingen staat op plaats 13 in de rangorde van 30 OESO-landen. De top bestaat uit Zuid-Korea, Japan, Australië, Nieuw-Zeeland, Zwitserland en Finland. Opvallend is dat de verdeling van de toetsscores van Nederlandse leerlingen vrijwel hetzelfde patroon heeft voor verschillende toetsen, verschillende leeftijdsgroepen en ook in de loop van de tijd.

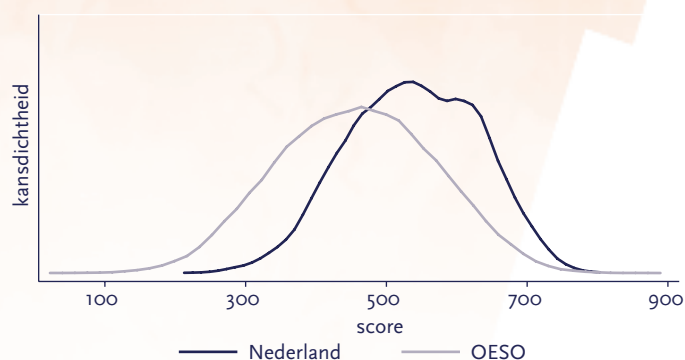
Positie Nederland op vier vaardigheidsgebieden, PISA 2003 (t.o.v. 30 OESO-landen)

Bron: Eigen berekeningen gebaseerd op PISA 2003

In het onderzoek is verder gekeken naar het aandeel hoger opgeleiden in de bevolking. Daarbij valt op dat het niveau en de groei van het Nederlandse aandeel lager zijn dan die in een aantal andere rijke landen, vooral de Scandinavische. En tot slot zijn de gemiddelde vaardigheden van gediplomeerden uit het voortgezet onderwijs vergeleken met die van afgestudeerden uit het hoger onderwijs. Deze analyse laat zien dat het verschil in vaardigheden tussen afgestudeerden van het voortgezet en het hoger onderwijs in Nederland kleiner is dan in andere landen. Dit verschil komt niet door het hoge niveau van vaardigheden van Nederlandse leerlingen na het voortgezet onderwijs. Zo heeft Zweden bijvoorbeeld een hoger gemiddeld niveau van vaardigheden na het voortgezet onderwijs en toch een groter verschil tussen hoger en voortgezet onderwijs. Noorwegen en België hebben een lager niveau na het voortgezet onderwijs, maar bereiken een hoger niveau van vaardigheden na het hoger onderwijs.

Verdeling mathematische vaardigheden Nederland en OESO, PISA 2003

Bron: Eigen berekeningen gebaseerd op PISA 2003

Deze resultaten wijzen erop dat bij de beste Nederlandse leerlingen en studenten ruimte bestaat voor verbetering van kennis en vaardigheden. Een dergelijke verbetering lijkt, gezien het hiervoor besproken recente economisch onderzoek, belangrijk voor de groei van de productiviteit in Nederland. Het is echter niet direct duidelijk hoe we de verbetering van kennis en vaardigheden kunnen realiseren. Hiervoor is verder onderzoek nodig. Een eerste vraag is waar nieuw beleid het best bij kan aangrijpen: bij hoger onderwijs, voorgezet onderwijs of meteen al bij het basisonderwijs? Nader onderzoek kan zich ook richten op het effect van recent geïntroduceerde programma's voor excellente leerlingen in het voortgezet en hoger onderwijs. Ook zijn er vragen rond de inrichting en financiering van het hoger onderwijs. Wat is het effect van selectie aan de poort, differentiatie van collegegelden of het toelaten van private aanbieders in het hoger onderwijs op de prestaties aan de rechterkant van de verdeling? En moeten we meer middelen vrijmaken voor het hoger onderwijs, publiek dan wel privaat? Veel vragen. Zijn er ook genoeg excellente onderzoekers in Nederland om deze te beantwoorden? □

Meer informatie: dinand.webbink@cpb.nl

Top tien van OESO-leden op het 99e percentiel, PISA 2003

Positie	Totaal ^a	Mathematische vaardigheid	Leesvaardigheid	Wetenschappelijke vaardigheid	Probleemoplossend vermogen
1	Nieuw Zeeland	Nieuw Zeeland	Nieuw Zeeland	Japan	Japan
2	Zuid-Korea	Zuid-Korea	Australië	Zuid-Korea	Zuid-Korea
3	Japan	Zwitserland	Canada	Nieuw Zeeland	Nieuw Zeeland
4	Australië	België	Noorwegen	Zwitserland	Finland
5	Zwitserland	Australië	Zuid-Korea	Frankrijk	België
6	Finland	Finland	Zweden	Australië	Zwitserland
7	België	Japan	België	Finland	Australië
8	Canada	Nederland	Finland	Tsjechië	Canada
9	Engeland	Tsjechië	Engeland	Engeland	Frankrijk
10	Zweden	Canada	Zwitserland	Zweden	Zweden
Nederland	13	8	22	13	13

Bron: Eigen berekeningen gebaseerd op PISA 2003, gecontroleerd voor specifieke eigenschappen deelnemers.

^a De positie is afgeleid uit de gemiddelde afwijking op het 99e percentiel van de vier vaardigheidsgebieden.

Het blijft zomeren

Vorig jaar verdubbelde het groeitempo naar 3%, en ook voor 2007 en 2008 zijn de economische vooruitzichten gunstig met een groei van 2¾% in beide jaren. Het is en blijft voorlopig zomer in de Nederlandse economie. De spanning in de economie loopt verder op, wat vooral merkbaar is op de arbeidsmarkt. De werkloosheid daalt volgend jaar tot gemiddeld 4% van de beroepsbevolking. Als gevolg hiervan ontstaat enige opwaartse druk op de contractloonstijging. Toch lijkt het er nog niet op dat de economie tijdens de ramingsperiode oververhit raakt. Onder andere door de lastenverzwaringen van het nieuwe kabinet in 2008 groeit de consumptie niet zo uitbundig als aan het begin van deze eeuw. Beleidsmaatregelen dragen in 2008 wel bij aan een verbetering van het EMU-saldo.

DE WERELDECONOMIE

Europese groei ook dit jaar hoog

In het eerste kwartaal lag de BBP-groei in het eurogebied opnieuw boven de trendmatige ontwikkeling. Voorlopende indicatoren duiden erop dat de sterke economische ontwikkeling in de komende kwartalen zal aanhouden. De BBP-groei wordt geraamd op 2¾% in 2007, even hoog als in het voorgaande jaar. Vooral investeringen en uitvoer nemen naar verwachting sterk toe. Door een sterkere euro en hogere rentes zwakt de groei in 2008 naar verwachting af tot 2¼%. De gunstige economische ontwikkeling gaat gepaard met een verdere daling van de werkloosheid, tot het laagste peil in meer dan vijftien jaar.

Amerikaanse groei vlakkt af

De Amerikaanse economie is in het eerste kwartaal nauwelijks gegroeid. Oorzaken waren de forse daling van de investeringen in woningen en tijdelijke factoren die onder meer de overheidsbestedingen drukten. Naar verwachting is er in het tweede kwartaal enig herstel, maar door de crisis op de woningmarkt blijft de groei in de rest van het jaar gematigd. De BBP-groei in 2007 wordt geraamd op 2%, veel lager dan de groei in de afgelopen jaren en voor het eerst sinds 2001 lager dan die in het eurogebied. Door verruiming van het monetaire beleid en terugkeer

van de rust op de woningmarkt zal de groei in 2008 naar verwachting versnellen tot 2,5%, nog altijd lager dan de geschatte potentiële groei.

De Chinese economische groei bleef in het eerste kwartaal uitzonderlijk hoog: meer dan 11% ten opzichte van een jaar eerder. Ook in veel andere opkomende Aziatische economieën was de groei spectaculair. In Japan viel de groei wat terug, maar bleef heel behoorlijk. De vooruitzichten voor Azië blijven zeer positief.

Kapitaalmarktrentes zijn fors gestegen

In de afgelopen maanden zijn de kapitaalmarktrentes verder opgelopen. De recente stijging houdt verband met de sterke mondiale economische groei die een spoedige verruiming van het monetaire beleid minder aannemelijk maakt, maar houdt ook verband met een stijging van de risicopremie. In de projectie wordt er vanuit gegaan dat de kapitaalmarktrentes niet verder toenemen. Hierin schuilt één van de belangrijke onzekerheden van deze projectie. Een scherpe verdere stijging zou de economische groei nadelig beïnvloeden.

Onzekerheden

Naast de ontwikkeling van de rente is nog een aantal andere internationale ontwikkelingen onzeker. De daling van de Europese werkloosheid kan leiden tot een forsere versnelling in de loonstijging dan geprojecteerd. Op korte termijn stimuleert dit de Europese economische groei, ondanks het negatieve effect op de uitvoer en op de investeringen. De ontwikkelingen op de oliemarkt blijven uiterst onzeker. Het oplaaen van politieke spanningen kan de olieprijs snel doen stijgen. Ten slotte moeten de wisselkoersen als een belangrijke risicofactor worden genoemd. Van een forse dollarval zou een negatief effect uitgaan op de economische groei in het eurogebied.

DE NEDERLANDSE ECONOMIE

Stabiele groei in 2007...

Volgens de eerste voorlopige cijfers van het CBS groeide de economie met 2,5% in het eerste kwartaal van 2007, vergeleken met het overeenkomstige kwartaal in 2006. Dit was iets lager dan verwacht, wat vooral veroorzaakt werd door een aanzienlijk lager gasverbruik vanwege de zachte winter.

Economische groei, 2006-2008

	2006	2007						2008					
		CPB	DNB	OESO	CF	IMF	EC	CPB	DNB	OESO	CF	IMF	EC
	mutaties per jaar in %												
Verenigde Staten	3,3	2	2,0	2,1	2,1	2,2	2,2	2½	2,7	2,5	2,9	2,8	2,7
Japan	2,2	2½	2,2	2,4	2,3	2,3	2,3	2	1,9	2,1	2,2	1,9	2,1
Eurogebied	2,7	2¾	-	2,7	2,7	2,3	2,6	2¼	-	2,3	2,3	2,3	2,5
Nederland	3,0	2¾	2,8	2,9	2,9	2,6	2,8	2¾	2,6	2,9	2,5	2,5	2,6

De binnenlandse bestedingen (consumptie, investeringen en overheidsuitgaven) en de uitvoer nemen net als vorig jaar ieder ongeveer de helft van de BBP-groei voor hun rekening, zodat de groei breed gedragen is.

...en ook 2008 ziet er zonnig uit

In 2008 komt de economische groei op nagenoeg hetzelfde niveau uit als dit jaar, namelijk 2¾%. Het belang van de uitvoer als pijler van de groei neemt – gestut door een toename van de wereldhandel – licht toe, terwijl de overheidsbestedingen en de particuliere consumptie iets minder bijdragen aan de economische groei. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door het beleid van het nieuwe kabinet. Lastenverzwaringen zorgen ervoor dat huishoudens minder te besteden hebben, wat een drukkend effect heeft op de groei van de particuliere consumptie. Daarnaast dragen ook de overheidsuitgaven minder bij aan de economische groei. De arbeidsmarkt verkraapt verder in 2008, maar de krapte bereikt nog niet het niveau van begin deze eeuw. Ook andere indicatoren duiden er voorsnóg niet op dat de economie komend jaar oververhit raakt.

Vergelijking met andere organisaties

De groeiramingen van de verschillende instellingen wijken niet veel af van die van het CPB (zie tabel). Tussen de hoogste en laagste BBP-groeiramingen voor zowel dit als komend jaar zit slechts ½%-punt verschil, waarbij de CPB-raming voor beide jaren in het midden van het spectrum ligt. Het is opmerkelijk dat deze instituten zo eensgezind zijn over de te verwachten groei.

Consumptie blijft stevig groeien

Begin 2007 liet de consument zich van de zuinige kant zien. Weliswaar was het volume van de consumptieve bestedingen 1,3% groter dan een jaar eerder, maar kwam daarmee aanzienlijk lager uit dan verwacht. Voor een deel is dit toe te schrijven aan de extreem zachte winter, die resulteerde in een volumedaling van de energieconsumptie in het eerste kwartaal van bijna 17%. Naar verwachting zullen huishoudens het geld dat ze niet hebben uitgegeven aan gas in de loop van het jaar deels voor andere consumptieve doelen aanwenden.

Door stijgende lonen en werkgelegenheid hebben gezinnen meer geld ter beschikking. Bovendien is het gezinsvermogen toegenomen door toenemende huizenprijzen en beurskoersen. De grotere rijkdom en het hiermee gepaard gaande optimisme wakkeren met name het kopen van duurzame goederen aan. Naar verwachting stijgt de particuliere consumptie dit jaar met 2½%. Komend jaar vlakkt de consumptiegroei af tot 2%, voornamelijk door een wat gematigder ontwikkeling van het huizenvermogen en het reëel beschikbaar inkomen. Dat laatste wordt vooral veroorzaakt door de forse toename van belastingen en premies, die zorgt voor een negatieve koopkrachtontwikkeling. In 2008 wordt de no-claim teruggave in de zorgverzekering vervangen door een eigen risico. Omdat mensen een deel van hun zorgkosten nu meteen zelf betalen (en daar dus ook geen premie voor betalen) neemt de particuliere zorgconsumptie toe en de overheidsconsumptie met eenzelfde bedrag af. Gecorrigeerd voor deze verschuiving komt de groei van de particuliere consumptie op 1¾% uit.

Uitvoer groeit bovengemiddeld

De wederuitvoer blijft spectaculair groeien. Daardoor loopt de totale uitvoer van goederen (exclusief energie) in de ramingsjaren zelfs wat sneller op dan de relevante wereldhandel. De uitvoer levert in de ramingsperiode de grootste bijdrage aan de economische groei. Sinds jaar en dag kan de binnenslands geproduceerde uitvoer het tempo van de wereldhandel niet bijhouden. Dit geldt niet alleen voor Nederland, maar voor vrijwel alle westerse landen, die een deel van hun aandeel op de wereldmarkt moeten prijsgeven aan snelgroeiende opkomende economieën, zoals China. De 'made in Holland'-uitvoer zal dit en volgend jaar met respectievelijk 3¼ en 3¼% toenemen, fractioneel lager dan in 2006. Voornaamste oorzaak is de licht terugvallende groei van de relevante wereldhandel. Door een relatief gunstige ontwikkeling van de prijsconcurrentiepositie blijft de terugval echter beperkt.

Kerngegevens voor Nederland, 2005-2008

	2005 ^{a)}	2006 ^{a)}	2007	2008
	mutaties per jaar in %			
Internationaal				
Relevante wereldhandel	5,7	7,6	6	6½
Prijspeil goedereninvoer	3,3	3,6	– ½	0
Concurrentenprijs	1,5	2,0	¾	¼
Olieprijs (Brent, niveau in dollars per vat)	54,4	65,2	63	65
Eurokoers (dollar per euro)	1,24	1,26	1,34	1,35
Arbeidskosten p.e.p. verwerkende industrie in concurrerende landen	– 0,4	– 2,2	– 2½	– ¼
Volume bestedingen en productie				
Bruto binnenlands product (BBP, economische groei)	1,5	2,9	2¾	2¾
Particuliere consumptie	0,7	– 1,0 (2,3)	2½	1¾
Bruto investeringen bedrijven (exclusief woningen)	3,1	6,4	2¾	4½
Investerings in woningen	5,3	5,5	4¾	3
Goederenuitvoer (exclusief energie)	6,8	7,9	7	7½
w.v. binnenslands geproduceerd	1,9	4,1	3¾	3¾
wederuitvoer	12,4	12,1	10½	11¾
Goedereninvoer	6,0	8,4	7	7¼
Productie marktsector ^{b)}	2,3	3,6	3½	2½
Prijzen en lonen				
Consumentenprijsindex (CPI)	1,7	1,1	1½	2
Prijs nationale bestedingen	1,7	1,4	2	2¼
Prijspeil goederenuitvoer (exclusief energie)	0,6	0,8	– ¼	– ¼
Prijsconcurrentiepositie	– 1,4	0,4	¼	0
Contractloon marktsector	0,8	2,0	2	3¾
Loonsom per werknemer marktsector	1,3 (1,7)	1,3 (1,6)	2½	4½
Arbeidskosten p.e.p., verwerkende industrie (exclusief olie)	– 0,8	– 2,2	– ½	0
Arbeidsmarkt				
Werkloze beroepsbevolking (niveau in % beroepsbevolking)	6,5	5,5	4½	4
Werkloze beroepsbevolking (x 1000)	483	413	345	310
Werkgelegenheid in arbeidsjaren	– 0,3 (–0,6)	1,5 (1,2)	2	1
Werkzame beroepsbevolking	0,0 (–0,3)	2,3 (2,0)	2¼	1¼
Beroepsbevolking	0,0 (–0,2)	1,2 (0,9)	1¼	¾
Collectieve sector				
EMU-saldo collectieve sector (niveau in % BBP)	– 0,3	0,7	– 0,8	0,4
Bruto schuld collectieve sector (niveau ultimo jaar in % BBP)	52,7	48,7	48,0	46,0
Collectieve lastendruk (niveau in % BBP)	38,2	40,0 (38,4)	39,7	40,6
Diversen				
Koopkracht mediaan alle huishoudens	– 1,7	2,1	1½	– ¼
Individuele spaarquote (niveau in % beschikbaar inkomen)	– 2,8	– 3,2	– 2¾	– 3¼
Arbeidsproductiviteit marktsector ^{b)}	2,9 (3,1)	1,7 (1,9)	1¼	1¾
Prijs toegevoegde waarde marktsector ^{b)}	– 0,1	– 2,0	1¼	1½
Reële arbeidskosten marktsector ^{b)}	1,4 (1,7)	3,4 (3,6)	1¼	2¾
Arbeidsinkomensquote marktsector ^{b)} (niveau in %)	79,0	80,2	80¼	80½
Uitvoersaldo (niveau in % BBP)	7,7	7,8	7¼	7½
Lange rente (niveau in %)	3,4	3,8	4¼	4½

^{a)} Cijfers tussen haakjes zijn gecorrigeerd voor de financieringsverschuivingen als gevolg van de invoering van wet Verlenging Loondoorbetalingsverplichting bij Ziekte (VLZ) in 2005 en 2006 en van de Zorgverzekeringswet (ZVW) in 2006.

^{b)} Exclusief delfstoffenwinning en verhuur van en handel in onroerend goed.

Investerings blijven stijgen

Onder invloed van aantrekkende productie en groeiende winstgevendheid nemen de bedrijfsinvesteringen in zowel 2007 als 2008 toe, zij het in een gematigder tempo dan in 2006. Ondernemers in de industrie zijn gemiddeld zeer optimistisch over de economie en verwachten volgens de conjunctuurenquête van het CBS 19% meer te investeren dan vorig jaar. Het totaal van de investeringen is in 2007 weliswaar lager dan in 2006, maar dit wordt vooral veroorzaakt door incidentele factoren (eind 2006 werden relatief veel grote projecten opgeleverd). De conjunctuurgevoelige investeringen waarbij voor deze incidentele factoren wordt gecorrigeerd, liggen in 2007 met 6½% wel degelijk op een hoger niveau dan de 5,3% van 2006.

In 2008 zwakken de conjunctuurgevoelige investeringen naar verwachting iets af, vooral door een in vergelijking met 2007 lagere verwachte productiestijging in de marktsector en lagere rendementen. Het totaal van de bedrijfsinvesteringen komt met 4½% wel hoger uit dan in 2007. Dit wordt vooral veroorzaakt door de geplande oplevering van veel treintoestellen en vliegtuigen.

Spanning op de arbeidsmarkt neemt toe

De werkgelegenheid in de marktsector in arbeidsjaren stijgt dit jaar naar verwachting met 2%, een groeicijfer dat sinds 1999 niet meer is gehaald. Cijfers van het CBS over de werkgelegenheidsontwikkeling in personen in het eerste kwartaal van 2007 duiden op een forse groei.

Volgend jaar blijft de werkgelegenheid stijgen, zij het in een iets gematigder tempo. In beide jaren neemt de werkgelegenheid wel aanzienlijk sneller toe dan het arbeidsaanbod. Hierdoor blijft de werkloosheid gestaag dalen, tot gemiddeld 4% van de beroepsbevolking in 2008. Dit is ruim onder het geschatte niveau waarbij de arbeidsmarkt in evenwicht is. Eind vorig jaar bevond het aantal vacatures zich al op recordhoogte. Te verwachten valt dat ook in de ramingsperiode het aantal vacatures onverminderd hoog zal zijn.

Door de krappere arbeidsmarkt worden extra mensen naar de arbeidsmarkt (terug)gelokt. Dit zogenaamde 'encouraged worker

effect' overtreft de toename van het structurele arbeidsaanbod in de ramingsperiode. Tussen 2002 en 2005 zijn naar schatting 140 000 personen door het 'discouraged worker effect' van de arbeidsmarkt verdwenen of aanzienlijk later op de arbeidsmarkt verschenen: denk bijvoorbeeld aan herintredende vrouwen of jongeren die nog wat langer studeren omdat ze toch geen baan denken te kunnen vinden. Deze mensen zijn in de afgelopen jaren nog niet (terug)gekomen op de arbeidsmarkt; een indicatie dat er sprake is van een resterende arbeidsreserve. Wel neemt het structurele arbeidsaanbod in de ramingsperiode minder toe door de vergrijzende beroepsbevolking.

Hogere lonen en prijzen

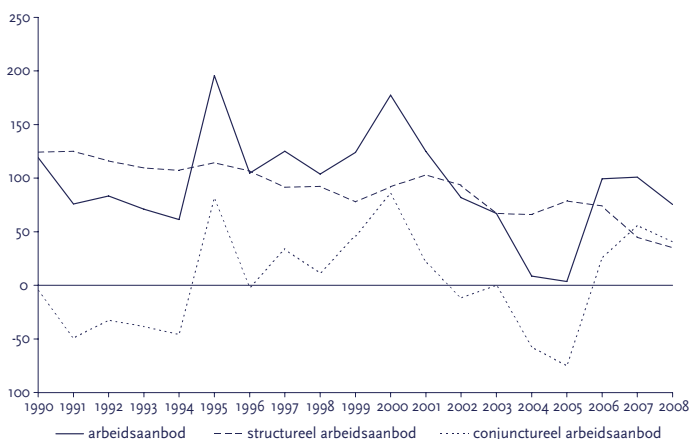
Door de snel oplopende spanning op de arbeidsmarkt trekt de contractloonstijging naar verwachting aan van 2% dit jaar naar 3¼% in 2008. De sociale lasten voor werkgevers stijgen volgend jaar door de voorziene verhoging van de inkomensafhankelijke bijdrage voor ziektekosten. Door beide effecten groeien de loonkosten in de marktsector dit jaar met 2½% en met 4½% in 2008. De inflatie neemt naar verwachting toe van 1½% in 2007 tot 2% volgend jaar. De prijsstijging wordt dit jaar gedrukt door de afschaffing van de heffing voor milieukwaliteit elektriciteitsproductie (MEP-heffing). In de tweede helft van dit jaar neemt de bijdrage van huur, elektriciteit en gas aan de inflatie naar verwachting enigszins af. De bruto winstmarge neemt dit jaar naar verwachting toe, mede door de vertraagde doorberekening van de gestegen energiekosten. De inflatie trekt volgend jaar aan door hogere invoerprijzen, hogere productgebonden belastingen en een sterkere stijging van de arbeidskosten per eenheid product. De onderliggende inflatie, die onder meer is geschoond voor veranderingen in energieprijzen en productgebonden belastingen, trekt aan van 0,8% in 2006 naar 1¼% dit jaar en 2% volgend jaar. De hogere onderliggende inflatie weerspiegelt de toenemende conjuncturele spanning.

Tekort slaat om in overschot

Het begrotingssaldo voor dit jaar komt naar verwachting uit op -0,8% BBP, dat is 0,7%-punt slechter dan eerder in het Centraal Economisch Plan was voorzien. Dit wordt veroorzaakt door onder meer hogere zorguitgaven. Daarnaast geeft het nieuwe kabinet dit jaar meer geld uit door de verhoging van de WAO-uitkering en zijn de aardgasbaten lager door de zachte winter. Bij een gunstige conjuncturele situatie, hogere gasbaten en nieuw beleid verbetert het EMU-saldo naar verwachting tot 0,4% BBP in 2008. Weliswaar intensiveert het kabinet meer dan het ombuigt, maar dat wordt meer dan gecompenseerd door per saldo lastenverzwaringen maatregelen. Het kabinet besteedt extra geld aan wijkaanpak, onderwijs, veiligheid, verpleeghuizen, kinderopvang en WAO-uitkeringen. Hierdoor neemt de werkgelegenheid bij de overheid toe in 2008. Onder meer als gevolg van stijgende zorgpremies en nieuwe beleidsmaatregelen stijgt de collectieve lastendruk met 1% BBP. □

Meer informatie: hans.stegeman@cpb.nl

Arbeidsaanbod, mutaties in duizenden personen, 1990-2008

Scholieren rekenen beter na bezoek onderwijsinspecteur

De Inspectie van het Onderwijs bezoekt scholen en stelt op basis daarvan een rapport op met aanbevelingen voor verbetering. Het recent verschenen CPB Discussion paper 'Do School Inspections Improve Primary School Performance?' laat zien dat dit soort bezoeken aan basisscholen daadwerkelijk leidt tot een verbetering van de prestaties op die scholen. Het onderzoek is gebaseerd op alle resultaten op de Cito-eindtoets basisonderwijs in Nederland over de jaren 1999-2003.

Om de effecten van bezoeken door de Inspectie vast te stellen zijn de Cito-scores vergeleken van leerlingen op scholen die zijn bezocht met de resultaten op scholen die niet zijn bezocht. Het vaststellen van het effect van een bezoek van de Inspectie is lastig omdat inspecteurs zelf de scholen kiezen die zij bezoeken. Welke factoren de keuze van een inspecteur bepalen is niet duidelijk. Kiest een inspecteur vooral voor zwakkere scholen, voor scholen met recente veranderingen in de directie of het docententeam, of heeft een inspecteur juist een voorkeur voor betere scholen? Dit leidt ertoe dat scholen die bezocht zijn door de inspectie niet direct vergelijkbaar zijn met scholen die niet zijn bezocht. Het onderzoek gebruikt twee manieren om de mogelijke vertekening hierdoor tegen te gaan.

In de eerste plaats is rekening gehouden met de prestaties van scholen in de jaren voor het bezoek van de inspecteur. Het effect is bepaald door de verandering in de CITO-scores na het bezoek van de Inspectie te vergelijken met de verandering in de scores op scholen die niet zijn bezocht. Deze methode vindt een stijging van de CITO-scores van gemiddeld 0,2 tot 0,3 punten in de eerste twee jaren na het bezoek (ter vergelijking: de scores kunnen variëren tussen 501 en 550, met een gemiddelde van 535,1 in 2007). Voor rekenen zijn de effecten het grootst: deze kunnen oplopen tot 0,4 punten. Voor taal zijn de geschatte effecten tussen 0,1 en 0,2 punten. De stijging is groter voor meer intensieve bezoeken van enkele dagen dan voor bezoeken die één dag duren.

De tweede methode maakt gebruik van het feit dat de Inspectie van het onderwijs een aparte steekproef van scholen bezoekt voor het jaarlijkse rapport over de staat van het Nederlands onderwijs. Deze steekproef is door loting bepaald en creëert een zogenoemd natuurlijk experiment. De tweede methode vergelijkt de resultaten op de scholen in deze steekproef met die op niet bezochte scholen. Vanwege de loting is het niet waarschijnlijk dat de keuze van een school door de inspecteur het gemeten effect vertekent. Daar staat echter tegenover dat de steekproef van bezochte scholen in de analyse aanzienlijk kleiner is. Deze methode vindt kleinere effecten die evenwel consistent zijn met de eerdere bevindingen.

De effecten voor het vak rekenen zijn ook volgens deze aanpak positief en statistisch significant

Een stijging van de score op de CITO-eindtoets met 0,2 tot 0,3 punten lijkt niet heel groot. Daarbij moet echter bedacht worden dat de kosten van een bezoek door de Inspectie en het maken van een inspectieverslag met aanbevelingen relatief klein zijn. De verhouding van baten en kosten lijkt daarom veel gunstiger bij een inspectiebezoek dan bij bijvoorbeeld het verkleinen van klassen.

Tot slot, dit onderzoek richt zich alleen op het directe effect van een schoolbezoek door een inspecteur. Daarnaast kan het bestaan van de Inspectie van het Onderwijs op zich al een effect hebben. Ook voor niet-bezochte scholen bestaat immers steeds de dreiging van een bezoek door een inspecteur. Dit onderzoek laat zien dat een feitelijk inspectiebezoek scholen aanzet tot actie. Ook voor meesters en juffen geldt: het oog van de meester maakt het paard vet. □

Meer informatie: rob.luginbuhl@cpb.nl

Minder overdrachtsbelasting goed voor de arbeidsmobiliteit

In een aantal verkiezingsprogramma's van politieke partijen is voorgesteld de overdrachtsbelasting op woningen te verlagen. Het CPB heeft geanalyseerd welke effecten te verwachten zijn van een verandering in de overdrachtsbelasting, niet alleen voor de woningmarkt maar ook voor de arbeidsmarkt.

Met het kopen van een woning zijn hoge transactiekosten gemeind. Gemiddeld bedragen deze ongeveer 9% van de waarde van een woning. De overdrachtsbelasting – 6% van de verkoopprijs – vormt hiervan het grootste deel. Onder transactiekosten vallen verder notaris- en makelaarskosten. Nederland kent een hogere overdrachtsbelasting dan de meeste ons omringende landen. Zo is deze 1% in Denemarken, 2% in het Verenigd Koninkrijk en 5% in Duitsland; alleen Frankrijk kent een vergelijkbaar tarief. Wel hebben België en de Zuid-Europese landen hogere tarieven dan Nederland, namelijk tussen de 10 en 15%. In Nederland compenseren lage notaris- en makelaarskosten de relatief hogere overdrachtsbelasting enigszins.

Eerder onderzoek van het CPB heeft laten zien dat transactiekosten op de woningmarkt het aantal verhuizingen sterk verminderen. Nu heeft het CPB een onderzoek gepubliceerd naar het effect dat vermindering van de overdrachtsbelastingen heeft op de arbeidsmarkt. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van Eurostat-microdata over het woon- en werkgedrag van zo'n 60 duizend respondenten uit verschillende landen in de EU voor de periode 1994-2001. Hieruit blijkt dat de transactiekosten bij aankoop van een woning de arbeidsmarktmobiliteit van eigenwoningbezitters beperken. Een afname van de overdrachtsbelasting met 1%-punt leidt tot een verhoging van het aantal baanwisselingen met ongeveer 1,5 procent. Bij het huidige aantal van circa 800.000 baanwisselingen per jaar betekent dit dat een verlaging van de overdrachtsbelasting van 6% naar 5% van de waarde van de woning resulteert in ongeveer 12.000 extra baanwisselingen. Transactiekosten kunnen dus niet alleen een belemmering vormen om te verhuizen, maar ook ten koste gaan van de bereidheid van werknemers om van baan te veranderen.

Hoge transactiekosten hebben twee tegengestelde effecten. In de eerste plaats leiden ze ertoe dat eigenwoningbezitters minder snel een baan zullen accepteren als zij hiervoor moeten verhuizen. Daar tegenover staat dat zij het eigenwoningbezit minder aantrekkelijk maken en dus het aandeel van eigenwoningbezitters verminderen. Dit verhoogt weer het aantal baanwisselingen, omdat eigenwoningbezitters in het algemeen minder geneigd zijn van baan te veranderen dan huurders. Uit het onderzoek blijkt dat het eerste effect dominant is. Per saldo leiden hogere transactiekosten dus tot minder baanwisselingen.

Betekent dit nu ook dat eigenwoningbezit op zich het aantal baanwisselingen vermindert en de werkloosheid vergroot? Het antwoord hangt af van het perspectief: vanuit het individu bekeken niet, maar vergeleken tussen landen wel. Binnen een land heeft een eigenwoningbezitter een geringere kans om werkloos te worden dan een huurder. Reden is dat eigenwoningbezitters meer te verliezen hebben als ze werkloos worden – namelijk ook hun huis, als ze hun financiële verplichtingen niet meer zouden kunnen nakomen. Daardoor zijn zij bereid meer te investeren in de relatie met hun werkgever. Uit een vergelijking tussen de landen in de Eurostat-bestanden volgt echter dat landen met meer eigenwoningbezit tegelijkertijd ook meer werkloosheid hebben. Het zijn namelijk vooral de huurders (die snel kunnen verhuizen en dus ook snel van baan kunnen veranderen) die zorgen voor arbeidsmobiliteit, en in deze landen is de groep huurders relatief klein. Het aantal ontstane vacatures is hierdoor ook geringer, waardoor het moeilijker is voor werklozen om een baan te vinden.

Op macro-niveau is er dus een positieve relatie tussen eigenwoningbezit en werkloosheid. Dit verband wordt nog versterkt door hoge transactiekosten bij koopwoningen. Deze zorgen immers voor een extra beperking van de arbeidsmobiliteit van eigenwoningbezitters.

De conclusie is dat overdrachtsbelasting het aantal baanwisselingen beperkt. Omdat er minder banen vrijkomen, vinden werklozen moeilijker een passende baan. Dit verhoogt de werkloosheid, maar het zijn niet specifiek de eigenwoningbezitters die hierdoor worden getroffen. Bovendien geldt dat eigenwoningbezit op zich de kans op werkloosheid vermindert. Je mag dus een lagere werkloosheid verwachten als gevolg van het verlagen van de overdrachtsbelasting. Toenemend eigenwoningbezit beperkt echter de mogelijkheid om banen buiten de eigen regio te vinden, en dat leidt weer tot hogere werkloosheid. Voorlopig overheerst echter het positieve effect. □

Meer informatie: michiel.van.leuvensteijn@cpb.nl

Recente publicaties

MAART 2007 - JUNI 2007

Onderstaande lijst geeft een overzicht van CPB-publicaties die zijn verschenen tussen maart en juni 2007, gerangschikt naar publicatiereeks. Beleidsrelevante stukken zijn kort samengevat. Op www.cpb.nl kunt u de volledige stukken downloaden. Vaak is op de website ook een persbericht over de publicatie beschikbaar.

Bijzondere Publicaties

Omgaan met onzekerheid in beleid

Milieu- en Natuurplanbureau, Centraal Planbureau en Rand Europe, maart 2007
paul.besseling@cpb.nl

Onzekerheid speelt een rol op vele beleidsterreinen. Kennis over risico's wordt ook steeds belangrijker, zowel door de groeiende complexiteit van de beleidsomgeving als door hoge economische en maatschappelijke kosten van beleidsfouten. Tegelijkertijd blijkt het voor beleidsmakers moeilijk te zijn om bij het formuleren van beleid goed rekening te houden met relevante onzekerheden. Het CPB en het MNP doen in samenwerking met Rand Europe in dit eindrapport van de conferentie 'Omgaan met Onzekerheid in Beleid' die op 16 en 17 mei 2006 in Den Haag werd gehouden, een reeks aanbevelingen. Het zwaartepunt van de conferentie lag bij het uitwisselen van ervaringen en het zoeken naar best practices op vijf verschillende beleidsterreinen waar onzekerheid een prominente rol speelt, namelijk: de aanpak van dierziektecrises; het veiligstellen van de energievoorziening; invloed van onzekere conjuncturele schokken op de begroting; inrichting van het landelijk gebied; en onzekerheden over oorzaken en gevolgen van luchtverontreinigingen.

Marktplaats Europa; vijfde jaar publieke opinie en marktintegratie in de Europese Unie. Europese Verkenning 5

Centraal Planbureau en Sociaal en Cultureel Planbureau, mei 2007
albert.van.der.horst@cpb.nl

Zie artikel op de achterpagina van deze Nieuwsbrief.

Excellence for Productivity?

Bert Minne, Marieke Rensman, Björn Vroomen en Dinand Webbink, juni 2007
dinand.webbink@cpb.nl

Zie artikel op pagina 2 van deze Nieuwsbrief.

CPB Documenten

143. Wederuitvoer: internationale vergelijking en gevolgen voor prestatie-indicatoren

Martin Mellens, Herman Noordman en Johan Verbruggen, april 2007
martin.mellens@cpb.nl

Sinds het midden van de jaren tachtig groeit de wederuitvoer van Nederland explosief, met uitzondering van een hapering in 2001 en 2002. Dit onderzoek laat zien dat een onstuimige groei van de wederuitvoer niet alleen een Nederlands fenomeen is, maar dat sprake is van een internationale trend. Wederuitvoerproducten worden minimaal één keer dubbel geteld in de wereldhandel. De internationale wederuitvoertrend

draagt er daardoor aan bij dat het volume van de wereldhandel sneller stijgt dan het volume van de wereldproductie van exportgoederen. Dit betekent ook dat de gebruikelijke indicatoren van de uitvoerprestatie van een land een verkeerd beeld geven. Immers, als geen rekening wordt gehouden met de gevolgen van de internationale wederuitvoertrend, dan wordt de groei van de relevante wereldmarkt voor de binnenslands geproduceerde export overschat. Dat houdt tegelijkertijd een overschatting van het marktverlies van Nederlandse fabrikanten in.

144. SAFFIER; a multi-purpose model of the Dutch economy for short-term and medium-term analyses

Henk Kranendonk en Johan Verbruggen, april 2007
henk.kranendonk@cpb.nl

Voor analyses en ramingen op korte en middellange termijn maakt het Centraal Planbureau sinds eind 2004 gebruik van het macro-econometrische model SAFFIER, dat de resultante is van een koppeling van het kwartaalmodel SAFE en het jaarmodel JADE. Bijzonder aan SAFFIER is dat sprake is van één model in twee hoedanigheden. De kwartaalversie van het model wordt gebruikt voor de korte-termijnramingen, terwijl de jaarversie bij middellange-termijnanalyses wordt ingezet. De kwartaal- en jaarversie van SAFFIER verschillen inhoudelijk alleen in de specificatie van de vertragingstructuur. In dit nieuwe model zijn ook een aantal inhoudelijke vernieuwingen aangebracht, zoals de loonvergelijking, waarbij de elasticiteit van de replacement rate niet langer constant is,

maar afhangt van de krapte op de arbeidsmarkt, een geactualiseerd blok voor de collectieve sector en nieuwe vergelijkingen voor de particuliere consumptie, de (weder)uitvoer, de voorraadvorming en de huizenprijs.

Dit CPB Document bevat een beschrijving van SAFFIER op hoofdlijnen, waarbij het accent ligt op de belangrijkste inhoudelijke aanpassingen. De werking van het model wordt geïllustreerd aan de hand van twaalf zogeheten 'spoorboekjes': wat is het effect van een hogere of lagere rente, olieprijs dan wel eurokoers, een stijging van de huizenprijzen, aandelenkoersen of lonen, veranderingen in belastingtarieven of arbeidsparticipatie, etc.

145. Nieuwe generatie netwerken, nieuwe generatie regulering?

Michiel Bijlsma en Machiel van Dijk, mei 2007
michiel.bijlsma@cpb.nl

De voormalige kabel- en telefonienetwerken schakelen in toenemende mate over op glasvezel en op digitale technologie. De verschillen tussen de netwerken worden daardoor steeds geringer. Op termijn kunnen deze netwerken diensten aanbieden van vergelijkbare aard en kwaliteit. Nu al kunnen consumenten bellen via kabelnetwerken en digitale televisie kijken via het telefonienetwerk. Dit heet ook wel convergentie. Het proces van convergentie is echter nog niet voltooid. In dit CPB Document is bekeken hoe optimale regulering eruit zou kunnen zien in een geconvergeerde markt met volwassen concurrentie als het overgangsproces is voltooid. Het onderzoek richt zich op de

belangrijkste reguleringsmaatregelen: regulering van toegang tot de netwerken voor aanbieders zonder eigen netwerk en regulering van tarieven voor het afwikkelen van telefoongesprekken. Zolang nog onduidelijk is hoe de overheid regulering gaat terugschroeven dan wel wijzigen, kan dit leiden tot onnodig uitstel van investeringen van aanbieders. Het is dan ook verstandig om zo vroeg mogelijk een tijdspad voor eventuele veranderingen vast te leggen, evenals transparante, eenduidige voorwaarden om over te gaan tot deregulering.

CPB Discussion Papers

79. *The labour market position of Turkish immigrants in Germany and the Netherlands; reason for migration, naturalisation and language proficiency*

CPB en SCP

Rob Euwals, Jaco Dagevos, Mérove Gijsberts en Hans Roodenburg, maart 2007
rob.euwals@cpb.nl

In dit paper onderzoeken de auteurs de arbeidsmarktpositie van Turkse immigranten in Duitsland en Nederland op basis van twee onderzoeksbestanden, te weten het Duitse Sociaal-Economische Panel 2002 en het Nederlandse Sociale Positie en Voorzieninggebruik Allochtonen 2002. Ten eerste blijkt uit het onderzoek dat immigranten in Nederland meer profijt hebben van opleiding en taalvaardigheid dan in Duitsland. De tweede conclusie luidt dat de tweede generatie het op de arbeidsmarkt beter doet dan de eerste. Deze

verbetering is grotendeels het gevolg van een hoger opleidingsniveau en een betere taalbeheersing. Ten derde vinden de auteurs voor Nederland een positieve samenhang tussen naturalisatie en arbeidsmarktpositie (o.m. het hebben van een vaste aanstelling), maar voor Duitsland juist een negatieve samenhang met de vaste aanstellingen. De tegengestelde resultaten bij de vaste aanstellingen kunnen deels worden verklaard door verschillen in immigratiebeleid. In Duitsland is het voorzien in het eigen levensonderhoud daarbij belangrijker dan in Nederland, en dat kan tot een sterkere prikkel tot naturalisatie leiden voor werknemers met een tijdelijk contract.

80. *Opening services markets within Europe; modelling foreign establishments in a CGE framework*

Arjan Lejour, Hugo Rojas-Romagosa en Gerard Verweij, maart 2007
arjan.lejour@cpb.nl

In dienstensectoren overstijgen de verkopen van buitenlandse vestigingen vaak de waarde van grensoverschrijdende handel. Een volledige analyse van handelsliberalisatie in diensten is dan alleen mogelijk als ook directe buitenlandse investeringen (DBI) worden meegenomen in de analyse. Dit Discussion Paper presenteert de modellering van DBI in CPB's toegepaste algemeen-evenwichtsmodel WorldScan. De modellering is geïnspireerd op de ideeën van Petri (1997) en Markusen (2002). Zij gaan ervan uit dat een bedrijf dat een buitenlandse dochteronderneming opzet, ook bedrijfsspecifieke kennis overdraagt. Daar-

door onderscheiden het kapitaal en product zich van het al aanwezige kapitaal en van producten in het gastland. Deze modellering wordt ook toegepast op de voorstellen van de Europese Commissie om de dienstenmarkten te liberaliseren. DBI in diensten kan met 20% tot 35% toenemen. Echter, de macro-economische effecten zijn slechts bescheiden. Deze analyse suggereert dat het BBP in Europa met maximaal 0,4% kan toenemen. De toename kan 0,8% groter zijn als buitenslands kapitaal ook de productiviteit in diensten verhoogt.

81. *Measuring lifetime redistribution in Dutch occupational pensions*

Jan Bonenkamp, juni 2007
jan.bonenkamp@cpb.nl

In deze studie wordt de herverdeling in de tweede pijler van het Nederlandse pensioenstelsel in kaart gebracht die voortvloeit uit de doorsneepremie in

combinatie met de tijdsevenredige pensioenopbouw. Inzicht in deze herverdeling is van groot belang, omdat zowel de richting als de omvang ervan van invloed kunnen zijn op het maatschappelijke draagvlak voor het pensioenstelsel. Uit de analyse blijkt dat in de aanvullende pensioenen grote overdrachten plaatsvinden van mannen aan vrouwen en van laagopgeleiden naar hoogopgeleiden, omdat vrouwen en hoger opgeleiden gemiddeld langer leven dan mannen en lager opgeleiden.

82. *The impact of housing market institutions on labour mobility: A European cross-country comparison*

Thomas de Graaff en Michiel van Leuvensteijn, juni 2007
michiel.van.leuvensteijn@cpb.nl

Zie artikel op pagina 9 van deze Nieuwsbrief. □

Colofon

CPB Nieuwsbrief is een uitgave van het
Centraal Planbureau
Postbus 80510
2508 GM Den Haag
T 070 – 3383380
F 070 – 3383350
I www.cpb.nl
E redactie@cpb.nl

Redactie:

Kees Folmer
Dick Morks
Marc Pomp
Wim Suyker
Jacqueline Timmerhuis
Johan Verbruggen

Drukker: Koninklijke De Swart

Ontwerp: Maarten Balyon grafische vormgeving bv

CPB Nieuwsbrief is ook beschikbaar op www.cpb.nl
Teksten mogen zonder voorafgaande toestemming worden overgenomen, onder vermelding van het CPB als bron.

Interne markt zorgt voor welvaart

Op 25 maart 1957, nauwelijks twaalf jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog, ondertekenden zes landen het Verdrag van Rome. Dit bezegelde de oprichting van de Europese Economische Gemeenschap, de voorloper van de huidige Europese Unie (EU). Een belangrijke doelstelling van de EEG was economische samenwerking: samenwerking als doel op zichzelf en als bijdrage aan onze welvaart.

Eén van de meest in het oog springende successen van de EU is de interne markt voor goederen, diensten, kapitaal en arbeid. Als één van de eerste stappen zijn de onderlinge importtarieven afgeschaft. Daarnaast werd in 1968 een gemeenschappelijk invoerrecht voor landen van buiten de Unie ingesteld. Deze maatregelen leidden tot extra handel tussen de EU-lidstaten, maar daarmee was bij lange na nog geen interne markt gerealiseerd. Daarvoor is meer nodig: douane-afhandelingen standaardiseren en vereenvoudigen, regelgeving op elkaar afstemmen, een Europees Hof van Justitie om rechtsgeschillen te beslechten.

Goede voorbeelden op het gebied van regelgeving zijn de veiligheidsvoorschriften en technische eisen waaraan producten moeten voldoen. Vroeger ontwikkelde elk land zijn eigen regels, en had een eigen instituut dat producten als elektrische apparaten en kinderspeelgoed op deze regels toetste. Dat maakte het noodzakelijk ieder product voor elke exportmarkt te toetsen. Binnen de EU is afgesproken dat producten maar één keer beoordeeld hoeven te worden op het voldoen aan veiligheids- en technische eisen; de uitkomst geldt vervolgens voor alle landen. Vooral in de periode tussen 1985 en 1992 zijn veel afspraken van dit type gerealiseerd om tot een interne markt te komen. Dat maakt het voor producenten eenvoudiger om te exporteren. Er zijn schattingen dat de handel tussen twee EU-lidstaten daardoor 30% tot 60% hoger is dan wanneer deze landen geen deel zouden uitmaken van de interne markt. Daarnaast zijn ook de wederzijdse investeringen substantieel toegenomen.

Die extra handel en investeringen zijn mooi, maar levert dat de burgers nu nog wat op? Het antwoord luidt: veel! In de eerste plaats wordt de keuze groter. Goederen uit andere landen zijn nu ook in ons land beschikbaar. Deze sluiten soms beter aan bij de wensen van de consumenten dan bestaande goederen. In de tweede plaats kunnen bedrijven nu op een grotere markt hun producten leveren. Een hogere productie reduceert vaak de kostprijs, wat weer tot lagere prijzen voor de consumenten leidt. In de derde plaats neemt de concurrentie tussen bedrijven toe. Dit stimuleert bedrijven om efficiënter te produceren en te innoveren, wat met lagere prijzen en/of meer kwaliteit als gevolg.

In *Marktplaats Europa*, de Europese Verkenning 2007, concludeert het CPB dat als gevolg van EU-lidmaatschap de inkomens in de 'oude' 15 lidstaten gemiddeld met ongeveer 10% zijn toegenomen. Als je dit doorvertaalt naar Nederland dan is het gemiddelde inkomen met 3000 euro per inwoner toegenomen. Niet voor niets dat meer dan 60% van de Nederlanders ervan overtuigd is dat Europa ons voordeel heeft gebracht.

Ook de uitbreiding van de EU brengt economisch voordeel met zich mee. Een recente analyse over de periode van 1960 tot 2000 laat zien dat meer handel het gemiddelde inkomen in een toetredend land aanzienlijk vergroot. Het inkomen per hoofd van de bevolking kan op lange termijn met zo'n 40% groeien in de nieuwe EU-lidstaten in Midden- en Oost-Europa. Voor Nederland zijn deze effecten natuurlijk veel kleiner. Onze handel met de nieuwe lidstaten kan fors toenemen, maar dat vormt slechts een klein gedeelte van onze totale handel. De Nederlandse handel groeit met ongeveer 2% en ons nationaal inkomen kan op termijn met ongeveer 1,4% toenemen, zo'n 7 miljard euro. Dat is ongeveer 400 euro per inwoner; een aanwijzing dat de EU-toetreding van Midden- en Oost-Europese landen ons economische baten oplevert.

De interne markt is succesvol, maar hij is niet af. De interne markt heeft wel de handel in goederen gestimuleerd, maar nauwelijks in diensten. En diensten vormen inmiddels 70% van de economie. Regulering – en verschillen in regulering tussen landen – belemmeren vaak de handel en buitenlandse investeringen in diensten. De Dienstenrichtlijn van de Europese Commissie heeft als doel het handelsbeperkende karakter van verschillen in regulering en het niveau daarvan te verminderen. Het was niet eenvoudig overeenstemming over deze richtlijn te bereiken. In veel landen heerst angst voor de spreekwoordelijke Poolse loodgieter. Verdere harmonisatie, wederzijdse erkenning of vermindering van regulering, zou de integratie van de dienstenmarkten kunnen verbeteren. Dat kan extra welvaart opleveren. Landen moeten dan wel bereid zijn enige autonomie in nationale regelgeving op te geven. Dat is misschien wel zuur, maar ook het opgeven van een eigen handelsbeleid heeft ons geen windeieren gelegd. □

Meer informatie: arjan.lejour@cpb.nl